

Den internasjonale situasjonen - utfordringer for Norge

Taler

Anne Enger Lahnstein

- 1 Den internasjonale situasjonen i dag preges av to hovedtrekk.

På den ene siden ser vi omfattende og brå omveltninger. I vår del av verden gjelder dette spesielt jernteppets fall, Sovjetunionens sammenbrudd og
5 etableringen av de nye demokratiene i Sentral- og Øst-Europa. Dette er radikale omveltninger som få kunne forutse skulle skje så raskt.

På den annen side kan vi si at den internasjonale situasjonen preges av en forsterkning av mer langsiktige trender. Dette er for eksempel knyttet til
10 problemområder som globalisering av økonomien, miljøspørsmål, tilgang på mat og vann, til verdens fattigdomsproblem og til menneskerettighetsspørsmål.

Det finnes ingen entydig oppfatning av hva som er norske utfordringer i forhold til verden omkring. Selvsagt ikke. Svaret er blant annet avhengig av
15 hvordan vi analyserer situasjonen og ser på Norges plass og posisjon generelt; - for eksempel om en velger å omtale Norge som «isolert» - eller om en velger å understreke at Norge er et selvstendig og ressursrikt land med stor handlefrihet. Jeg står for dette siste perspektivet. Den sentrale utfordringen for Norge ligger i å bruke den handlefrihet vi har. Dette er en frihet vi kan bruke både til å handle
20 alene og gå foran - og viktigst - til å gå aktivt inn i forpliktende, mellomstatlig samarbeid. En kjerne i mitt budskap er at Norge er i en meget privilegert situasjon. Nettopp i vår tid er det viktig å følge opp Norges beste tradisjoner som forkjemper for menneskerettigheter, miljø og rettferdig fordeling. Mye av vårt ansvar og våre utfordringer må knyttes til det å tale de svakestes sak.

25

Jeg har valgt ut en del problemområder for denne artikkelen med utgangspunkt i begrepet «utvidet sikkerhetspolitikk». Mens det tradisjonelle sikkerhetspolitiske begrepet knyttes til militære forhold som forsvars- og

30 alliansepolitikk, innebærer det utvidede sikkerhetspolitiske begrepet, i tillegg til dette, også de faktorene som folk opplever er viktige for trygghet og sikkerhet i hverdagen. Dette er når de har jobb og mulighet til å gi barna sine omsorg, mat, skolegang og helsetilbud. Det er når folk føler at de har kunnskap - kunnskap som gjør dem i stand til å forstå samfunnet omkring seg. Det er når folk
35 opplever at de blir hørt og at de kan delta i beslutninger som gjelder deres eget samfunn, slik at samfunnsbeslutningene har legitimitet. Slike forhold er den beste sikkerheten for indre trygghet og stabilitet i et samfunn.

Indre stabilitet er sentral for den sikkerhetspolitiske situasjonen både nasjonalt
40 og internasjonalt, særlig i en tid der indre uro og borgerkriger preger konfliktbildet. Å tale de svakestes sak i en slik sammenheng dreier seg ikke om veldedighet. Det dreier seg om at vi har felles interesser i å trygge tilværelsen for alle. Det dreier seg også mest av alt om å drive en politikk og ta valg ut fra verdier som likeverdighet, grunntrygghet og demokrati. Vi ønsker at disse verdiene skal
45 være en sentral del av vår identitet som enkeltmennesker og som nasjon.

Jeg vil nå ta opp fire problemfelt: verdens fattigdomsproblem, miljøproblemene, demokrati og menneskerettigheter, og tilsist en del spørsmål knyttet til tradisjonell sikkerhetspolitikk og generelt til det internasjonale
50 samarbeidsmønsteret.

I verden i dag lever mer enn én milliard mennesker på et eksistensminimum. Forskjellene mellom de rike og de fattige er større enn noen gang - og forskjellene øker. I 1960 var den rikeste femtedelen av verdens befolkning 30
55 ganger rikere enn den fattigste femtedelen. I 1991 var de 61 ganger rikere.

Forskjellen mellom industriland og utviklingsland vedvarer. I tillegg ser vi en økende avstand mellom grupper av utviklingsland. Noen har hatt en rask økonomisk utvikling - andre land blir hengende stadig mer etter. En rekke av
60 disse fattigste utviklingslandene har store problemer på grunn av gjeld. Dessuten: Forskjellene øker også innad i en rekke utviklingsland.

Det er viktig å se verdens fattigdomsproblem i sammenheng med handel, maktforhold innen internasjonal økonomi, bistand og gjeldsspørsmål.

65

Den stadig sterkere globaliseringen og liberaliseringen av verdensøkonomien resulterer i en situasjon der konkurransekraft framstår som viktigste kriterium

for framgang og der økonomisk lønnsomhet er overordnet verdimålestokk.

70 Dermed er det de landene som fra før har sterkest økonomi som klarer seg best. De fattigste landene er lite interessante for utenlandske investeringer, og de ligger dårlig an med hensyn til ny teknologi. De kan vanskelig hevde seg i konkurransen. Dette fører til stadig større forskjeller mellom landene.

75 FN pekte i 1990 på at utviklingsstrategier som bare er orientert mot økonomisk vekst og lønnsomhet har mislykket i å skape større sosial rettferdighet. Slike utviklingsstrategier innebærer ingen rettferdighetskriterier, fordelingsmekanismer eller miljøhensyn. De innebærer ikke noe grunnlag for politisk styring og prioriteringer. Tvert i mot legger globaliseringen av
80 økonomien til rette for at de flernasjonale selskapene får dominere markedene stadig mer. Dette fører til en utvikling der stadig mer av den internasjonale økonomien trekkes unna folkevalgt korrigerende. Bedriftsøkonomisk lønnsomhet blir eneste gjenværende kriterium. Denne tenkningen dominerer også politikken til IMF og Verdensbanken og deres strukturprogrammer.

85 Gjeldskrisen som mange av de fattigste utviklingslandene er oppe i, forsterker utviklingen i retning av større forskjeller. I 1995 var utviklingslandenes samlede gjeld på ufattelige 13 billioner norske kroner. Dette er verdensbankens tall. Hardest rammet er lavinntektslandene i Afrika sør for Sahara. Et eksempel er
90 Mosambik, som i 1993 brukte omtrent 100 % av eksportinntektene sine til gjeldsbetjening. Dermed legger gjeldsbetjeningen beslag på ressurser som ellers kunne vært vesentlige bidrag til for eksempel å styrke helse og utdanning i landet selv. På denne måten innebærer gjeldskrisen en reell utviklingskrise og bidrar til at fattigdomsproblemet vedvarer. Gjeldskrisen medvirker også til at
95 pengestrømmen faktisk går fra den fattige til den rike verden.

I innledningen presenterte jeg begrepet utvidet sikkerhetspolitikk. Verdens fattigdomsproblem må knyttes til dette. For det første innebærer den økonomiske skjevfordelingen en manglende sikring av folks grunnleggende
100 behov for trygghet i hverdagen. Dette i seg selv er et moralsk spørsmål - og det kan bli en trussel mot sosial stabilitet både nasjonalt og internasjonalt. Samtidig er det slik at globaliseringen av økonomien og den stadige styrkingen av flernasjonale selskapers makt svekker den nasjonale og lokale styringen. Dette gir også grunnlag for avmakt og sosial uro.

105

I forhold til verdens fattigdomsproblem er det svært vanskelig å se på Norge

som noe annet enn et ufattelig rikt og privilegert land. Dette betyr ikke at vi ikke har uløste oppgaver innenfor våre egne grenser. Jeg mener en del om det også,
110 men det får jeg ta en annen gang. I tillegg til en slik privilegert situasjon materielt sett, har vi en stor geografisk avstand til de land, mennesker og områder som er dårligst stilt. Slik jeg ser det, forsterkes denne avstanden ved Norges restriktive flyktninge- og asylpolitikk. Så kan vi spørre: Representerer egentlig den generelle fattigdomssituasjonen i verden noen utfordring for Norge? Har Norge
115 noe ansvar?

Heldigvis mener svært mange av oss at svaret på dette er 'ja'. Norge har lange tradisjoner med et bevisst og aktivt ansvar overfor de fattigste. Dette ser vi gjennom den historien misjonsorganisasjonene har hatt og gjennom
120 oppslutningen om de ikke-statlige hjelpeorganisasjonene og om tv-aksjonen hver høst. Det norske folket stiller opp!

Stortinget har i vår hatt Regjeringens bistandsmelding til behandling. Den var tynn - innstillingen var desto bedre. Vi har sett at fattigdomsorienteringen i
125 bistanden er svekket de seinere åra. Bistanden til de fattigste landene i Afrika er således redusert til fordel for økt støtte til land i Asia og Europa. Den økte satsingen på humanitær bistand - som vi selvsagt støtter - for eksempel til eks-Jugoslavia, er skjedd uten at bistanden totalt sett er økt. Dette går på bekostning av langsiktig hjelp. Nedprioriteringen av tradisjonell bistand er også i stor grad
130 skjedd ved at hensyn til norsk næringsliv og deres kontrakter er blitt en viktig rettesnor for bistandspolitikken.

I forbindelse med Stortingsbehandlingen av bistandsmeldingen ble det slått fast at bistanden fortsatt skal ha en klar fattigdomsorientering. Dette betyr en
135 sterkere konsentrasjon om lavinntektslandene i Afrika sør for Sahara. Jeg mener at 80 prosent av bistanden bør rettes mot de fattigste landene. Videre må det legges økt vekt på grunnbehov som helse, utdanning og matsikkerhet.

Norge må arbeide internasjonalt for å vinne forståelse for at globalisering og
140 liberalisering av økonomien ikke sikrer styring og rettferdighet. Norges egen økonomiske utvikling og det norske velferdssystemet ble bygd opp ved hjelp av blandingsøkonomiske prinsipper med en aktiv offentlig sektor og en sterk fordelingspolitikk. Norge bør ut fra sine egne erfaringer kunne vise til betydningen av å beskytte nasjonalt og lokalt eierskap og sikre egne industrielle
145 og sosiale interesser, særlig i en oppbyggingsfase av økonomien.

Videre er det sterkt behov for internasjonale regler som kan bidra til noe kontroll med de flernasjonale selskapene. Miljømessig fører en globalisert og spesialisert produksjon og handel til økte transportkostnader og økt press på naturressursene. Disse kostnadene blir ikke tatt med i noe regnskap. Det er derfor nødvendig at det gjennomføres en såkalt grønn forhandlingsrunde i verdens handelsorganisasjon - WTO. Jeg mener også at det er viktig for Norge å arbeide for å inkludere en sosial klausul i avtalen. Den stadig hardere konkurransen i en globalisert økonomi vil nødvendigvis føre til at sosiale og faglige rettigheter svekkes. Arbeidet med en sosial klausul er viktig i forsøket på å motvirke dette.

Det er også en utfordring for Norge å fremme forslag om tiltak som kan føre til en sterkere kontroll av internasjonal kapitalbevegelse, særlig kortsiktig valutaspekulasjon. Et viktig forslag som vil kunne bidra til en omfordeling til viktige sosiale og miljømessige formål, er å legge en avgift på internasjonale valutatransaksjoner. Dette kan for eksempel brukes til å gi økte ressurser til FNs arbeid, noe som er foreslått i en rekke sammenhenger.

Når det gjelder gjeldskriseproblematikken bør Norge arbeide aktivt for sletting av deler av den multilaterale gjelden. Vi bør selv slette all bilateral gjeld utviklingslandene har til Norge i løpet av en tiårsperiode. Senterpartiet foreslår også å legge Verdensbanken og det internasjonale pengefondet inn under FN-systemet. Dermed blir hovedansvaret for langsiktig planlegging og faglige vurderinger, også av miljø- og utviklingseffekter, lagt til FN, mens Bretton Woods-institusjonenes virksomhet begrenses til å være rene utlånsintitusjoner.

Sammenfattende vil jeg si at fattigdomsproblemet er så omfattende og sammensatt at det må møtes med tiltak på mange plan. Bistandspolitikken må være rettet mot å hjelpe de fattigste av de fattige og spesielt legge vekt på grunnbehov som helse og utdanning. Samtidig må vi altså arbeide for å bringe sosiale forhold og rettferdighetsspørsmål inn i organiseringen av internasjonal økonomi.

Det neste jeg ønsker å ta utgangspunkt i, er truslene mot miljøet og dermed mot vårt felles livsgrunnlag.

Vi lever i en verden der vi allerede har overskredet grensene for naturens

190 yteevne. Siden 1950 er verdens kornbehov tredoblet. I dag rekker verdens kornlagre bare til 49 dagers forbruk. Dette er det laveste nivå noensinne. Med uår i USA kan situasjonen bli prekær. Samtidig har økt erosjon og utlegging av jordbruksarealer til industriområder ført til at arealet av kornproduserende landområder har sunket sterkt fra 1981.

195 Vannforbruket er tredoblet siden 1950. Overpumping fører til at grunnvannet synker og at det mange steder er forurenset. Elver tørker inn. En rekke steder i verden ser vi konflikter om retten til vannet i elver som renner gjennom flere land. Dette skjer i Midtøsten, men også i striden mellom India og Bangladesh om Ganges og mellom USA og Mexico.

200 Forbruket av fisk er firedoblet siden 1950. Fra 1989 har havfisket vært overbeskattet. På grunn av dette oppstår stadig nye fiskerikonflikter - konflikter om rettighetene til havets fiskeressurser. I løpet av bare ett år i 1990-årene har det vært flere fiskerikonflikter globalt sett enn i hele det 20. århundret forøvrig. Vi ser altså at miljøproblemene og overbeskatningen av verdens ressurser er en vesentlig kilde til konflikt. Dette gjelder både mellom grupper innen et lands grenser og i mellomstatlige forhold.

205 La meg også peke på problemene der hvor eksportrettet utnyttelse av naturressurser fortrenger lokal kontroll. Dette medfører mange steder at balansert og allsidig drift, avpasset etter lokale naturforhold og lokale behov, blir skjøvet tilside. De miljømessige konsekvensene er ofte store, for eksempel: oppdemming av vassdrag som setter dyrkbar jord under vann og tvinger tusenvis til å flytte; uthugging av regnskog som medfører økt jorderosjon og tilstopping av vassdrag; gruvedrift og oljeutvinning som skaper store forurensningsproblemer.

215 Trusselen om klimaendringer er kanskje det mest alvorlige ved dagens situasjon. Dersom veksten i bruk av fossilt brensel fortsetter, vil gjennomsnittstemperaturen stige med ca. 2 grader i løpet av det neste århundret. Dette er et nøkternt anslag. Men selv konsekvensene av en temperaturstigning i denne størrelsesorden vil være dramatiske: Verdenshavene stiger med ca. 1/2 meter, det blir økt tørke, flere flommer og mer ekstreme nedbørsforhold. Det vil bli store problemer for dyre- og plantearter med å klare å tilpasse seg endringene. Mange arter vil dermed gå under. Presset på ressursene og livsgrunnlaget øker. Dermed øker også konfliktpotensialet og presset på det

220

225 politiske og sosiale systemet.

FNs klimamelding, som ble lagt fram i desember 1995, slo fast at reelle klimaendringer allerede er skjedd - og at det er sannsynlig at i hvert fall deler av dette skyldes menneskelig påvirkning.

230

Ofte framstilles fattigdomsproblemene som årsaken til miljøproblemene. Det pekes på at det er i de fattige landene den store befolkningsveksten finner sted; dermed representerer disse årsaken til presset på ressursene. Og - uten tvil - befolkningsveksten er et enormt problem her. Men sett under ett gjør imidlertid jordas fattige befolkning liten skadevirkning på miljøet. Skadene er det den rike delen av verden som sørger for. Derfor er verdens miljøproblemer først og fremst et ansvar og en utfordring for oss. En mer rettferdig fordeling er i høyeste grad også en etisk utfordring. Vi må altså klare å møte utfordringene fra både fattigdoms- og miljøproblemene samtidig. For å håndtere miljøproblemene, som i hovedsak skyldes overbeskatning av naturressursene, må den rike verden skjære ned på ressursbruken. Hvis vi skal få til en mer rettferdig fordeling, kan stabilisering bare oppnås dersom industrilandene reduserer sitt forbruk.

240

Økt ressursbruk vil lede til økte konflikter. Samtidig kan en se ressursknapphet som noe som ikke bare er en kilde til konflikt og krig. Erkjennelsen av knappe felles ressurser og av gjensidig avhengighet kan også fungere som et grunnlag for samarbeid og fred. En rekke folkelige miljøorganisasjoner i Midt-Østen håper på en slik effekt gjennom et helt nødvendig samarbeid for å takle situasjonen med begrensede og delte vannressurser. Dette er en tilnærming som vi må arbeide for å overføre også til andre konfliktområder.

250

Hovedutfordringene til Norge på miljøområdet kan oppsummeres slik:

Vi må for det første gå inn for internasjonalt forpliktende samarbeid for å stabilisere verdens ressursforbruk og aller helst redusere skadelige utslipp. Dette må være et mellomstatlig samarbeid, basert på ansvarlighet og forpliktelser, framfor på overnasjonalitet. Det er viktig for meg å understreke at arbeid for slike forpliktelser innebærer at også Norge må oppfylle sin del. Norge er i dag et av fire OECD-land som bryter sin egen målsetting i klimapolitikken om stabilisering av CO₂-utslipp. Utbygging av gasskraftverk i Norge, som Arbeiderpartiet og Høyre sier 'ja' til, vil forverre dette ytterligere. CO₂-utslippene stabiliseres ikke. Tvert imot! De øker med 20 % fra 1989 til år 2000.

255

260

265 Mens Brundtland-kommisjonen konkluderte med halvering av energiforbruket i de rike landene for å få en mer rettferdig fordeling av ressursene og for å løse miljøproblemene, planlegger Regjeringen nå økt energiforbruk. Norge svikter sitt ansvar og taper troverdighet. Arbeidet for internasjonale miljøavtaler må følges opp, ikke neglisjeres ved å forlate mål en selv har vært med på å formulere.

270

For det andre - vi må som et av verdens absolutt mest velstående land kunne erkjenne at veksten i forbruk ikke kan fortsette. Vekst er ikke å forbruke mer, men å forvalte bedre. Energi henger sammen med forbruk. Det samme gjør bruk og fordeling av knappe ressurser.

275

Og for det tredje mener jeg at vi må arbeide for høy grad av egenproduksjon av mat i alle deler av verden. Dette innebærer å støtte lokale familiebruk og små og mellomstore bedrifers produksjon for det lokale hjemmemarkedet i motsetning til flernasjonale konserners produksjon for eksport. Eksportsubsidier er uheldig. 280 Likeledes ensretting av matproduksjon med tanke på eksport. Sikker tilgang på nok mat og rein mat for alle må være et sentralt mål. Å regne handel med mat som om det var handel med en hvilken som helst vare, er for meg både uforstandig, historieløst og meget sårbart. Matvaresikkerhet er en viktig del også av vår totale forsvarsberedskap.

285

Jeg har snakket om den internasjonale situasjonen ut fra grunnleggende behov - mat, vann, arbeid, skole og helse. Dette er faktorer som kan knyttes til fundamentale sosiale og økonomiske menneskerettigheter. De politiske og sivile menneskerettighetene på sin side, er grunnprinsippene for et demokratisk 290 samfunnsliv, der den enkelte har rett til å uttrykke sin mening og sin egenart og til å delta i utformingen av samfunnet. På dette området har det på mange måter skjedd en gledelig utvikling i den internasjonale situasjonen i de seinere årene. Det er nok å nevne demokratiseringsreformene i Sør-Afrika og i landene i Sentral- og Øst-Europa.

295

Imidlertid finnes det også skyggesider ved dette bildet. Valget i Albania i vår var stygt skjemmet av brudd på demokratiske valgprosedyrer. I Burma ser vi hvordan demokratibevegelsen kjemper hardt for retten til ytringsfrihet og demokratisk deltagelse.

300

Den amerikanske organisasjonen Freedom House skiller i sin rapport, fra i fjor,

305 mellom frie nasjoner, der politiske og sivile rettigheter garanteres, delvis frie nasjoner, der noen av disse fundamentale rettighetene krenkes, og ikke-frie nasjoner. Bare ca 20 % av verdens befolkning lever i det Freedom House karakteriserer som frie nasjoner. Resten fordeler seg med ca. 40 % i delvis frie nasjoner og ca. 40 % i ikke-frie nasjoner. Dette er en utfordring for oss alle.

310 Systematisk bruk av tortur finner sted i ulike land over hele verden. Amnesty International rapporterer om omfattende tortur i mer enn 40 land, og om enkeltrapporter om tortur i 60 andre.

Undertrykkelse av etniske minoriteters rettigheter er også et trekk i dette bildet. Et eksempel på dette er forfølgelsen av kurderne, særlig i Tyrkia.

315 Undertrykkende og udemokratiske regimer kan opprettholdes og framstå som stabile på grunn av den tvangsmakt regimene råder over og den eventuelle støtten de får fra omverdenen. På sikt vil imidlertid ethvert systems stabilitet være avhengig av en grunnleggende legitimitet i befolkningen. Det var en slik manglende legitimitet som ga nådestøtet til regimene i Øst-Europa og til
320 apartheidstaten i Sør-Afrika. Sikring av grunnleggende demokratiske prinsipper - sivile og politiske rettigheter - er derfor helt vesentlig for samfunnsmessig stabilitet og trygghet. Dette er nok et eksempel på hvordan støtte til den svakeste tilsvarer det å arbeide for felles interesser innen en utvidet sikkerhetspolitikk.

325 Dagens flyktningeproblem er et viktig trekk ved den internasjonale situasjonen. Dette må ses i sammenheng med alle de problemområdene jeg har snakket om hittil. Vi har flyktninger som må forlate sine hjem på grunn av miljøødeleggelser og hungerskatastrofer, på grunn av krig, på grunn av politisk forfølgelse og
330 trussel om fengsling og tortur. I verden i dag finnes minst 45 millioner mennesker på flukt fra sine hjem. Over halvparten av disse er internflyktninger, det vil si på flukt i sitt eget hjemland. Problemet for disse er at de ikke klassifiseres som flyktninger etter FN-konvensjonens regler. De har dermed ingen mulighet til å påberope seg internasjonal beskyttelse.

335 Flyktningerådet beskriver dagens flyktningeproblem som mer preget av masseflukter fra krig og statsoppløsning, enn som bestående av personlig forfulgte enkeltindivider. FNs flyktningekonvensjon ble vedtatt i 1951. Hverken denne eller den supplerende protokollen fra 1967 er tilstrekkelig for å
340 håndtere dagens problemer.

Flyktningesituasjonen er preget av at de fleste krigene som har foregått på 1990-tallet har vært borgerkriger. Flyktningerådet påpeker at av de syv pågående krigene ved inngangen til 1996, så var alle borgerkriger. Dette fører til internflyktninger. I tillegg fører ulike interne voldskonflikter, som i Colombia, Peru og Burundi, til ytterligere interne flyktningegrupper. Det er også skremmende at etnisk rensing og fordrivelse av sivile i økende grad brukes som et bevisst politisk våpen i krig. Vi har i de siste årene sett grusomme eksempler på dette i blant annet Bosnia-Hercegovina og Rwanda.

Dette er selvsagt sammensatte problemer uten enkle løsninger. Noen grunnprinsipper står imidlertid fast. Et fundamentalt spørsmål knyttes til ansvar. Hvorvidt har Norge ansvar i forhold til menneskers lidelser i andre land? Her må vi være klare: Norge må stå trygt i sin kristne og humanistiske tradisjon, der ansvaret for medmennesker i nød står helt sentralt. Vi må alltid hevde det grunnleggende: menneskeverdets ukrenkelighet og respekt for enkeltindividets integritet.

De fleste som er på flukt utenfor sitt eget hjemland befinner seg i nære naboland. Det er dermed fattige naboland som tar på seg det største ansvaret for flyktningene. Her er det viktig å se dette som en felles utfordring. Dersom en ønsker at flyktningene skal oppholde seg i nærområdene, må den rike del av verden, som hovedsaklig ligger fjernt fra konfliktområdene, gå inn med hjelpetiltak lokalt. Satsing på dette fritar oss imidlertid ikke fra å føre en human og forsvarlig flyktningepolitikk innenfor Norges grenser.

Etter min mening fører Norge i dag en for streng flyktninge- og asylpolitikk. Dette er dessverre den måten Arbeiderparti-regjeringen bruker den handlefriheten Norge har på dette området. Fra 1. mai i år har Norge vært observatør i Schengen-samarbeidet. En eventuell norsk deltagelse i den samordningen av vest-europeisk flyktninge- og asylpolitikk som inngår i Schengen-avtalen, vil føre til at denne handlefriheten tapes. Samordningen innebærer for eksempel at vi må innføre visumplikt i forhold til alle våre hovedsamarbeidsland i Øst- og Sørlege Afrika - og mer enn 20 andre land. For oss som også i dag etterlyser en mer human og fleksibel asyl- og flyktningepolitikk er dette tapet av handlefrihet naturligvis svært bekymringsfullt.

Overgrep mot enkeltmennesker og folkegrupper ryster oss alle. Det er desverre ingen tvil om at krenkede rettigheter og menneskelig lidelse er et trekk i den internasjonale situasjonen. Jeg vil understreke vårt ansvar for både nasjonalt og internasjonalt å arbeide for avtaler og institusjoner som kan ivareta

385 grunnleggende rettigheter og menneskelige hensyn. Norge har - sammen med blant annet de andre nordiske landene - tradisjon og troverdighet i disse spørsmålene i FN. Når de andre nordiske landene nå i økende grad samordner sine synspunkter i EU, blir det en ekstra utfordring for oss å være en brobygger og pådriver i arbeidet for menneskerettighetene.

390

Innledningsvis pekte jeg på de trekkene ved den internasjonale situasjonen som preges av omfattende og brå endringer - og de trekkene som representerer en forsterkning av mer langsiktige trender. Det er disse siste trekkene jeg stort sett har konsentrert meg om. Truslene mot livsgrunnlag, miljø og

395 menneskerettigheter er grunnleggende trusler mot sikkerhet og stabilitet.

Men det utvidede sikkerhetspolitiske begrep omfatter naturligvis også de tradisjonelle sikkerhetspolitiske spørsmålene. Det er tema for denne siste delen av artikkelen, som også vil være noe mer «eurosentrisk» enn de globale perspektivene jeg har tatt opp så langt. De radikale politiske omveltningene i Europa de seinere årene har skapt et nytt sikkerhetspolitisk landskap. Tidligere var begreper som «supermaktbalanse», «kald krig» og «nordisk balanse» sentrale når vi skulle beskrive den sikkerhetspolitiske situasjonen. For å forstå dagens situasjon må vi delvis finne nye betegnelser og delvis gi betegnelsene nytt

400

405

Vi har nå en situasjon der NATOs motpart i maktbalansen - Warszawapakten - er forsvunnet. Den sentrale aktøren i Warszawapakten er oppløst, og så godt som samtlige av de øvrige medlemmene ønsker NATO-medlemskap. I Norden diskuteres det til og med blant finske politikere muligheten for et NATO-medlemskap. Vi har en situasjon der EU drøfter utvidelse østover, og også har ambisjoner om å drive en felles utenrikspolitikk.

410

I Sentral- og Øst-Europa søker de nye demokratiene gradvis å finne sin form. Mye av utviklingen i disse landene går i riktig retning, men samtidig finnes store usikkerhetsmomenter, ikke minst av økonomisk og sosial art. Det er ganske skremmende eksempler på en utvikling i retning av en privilegert, nyrik overklasse på den ene side - og stor fattigdom og nød, kriminalitet og

415

420 mafiavirksomhet på den andre side. Dette gir selvsagt ingen stabilitet. Russland er fortsatt et land med en betydelig militær kapasitet og må i høy grad regnes som en stormakt. Også her er den videre politiske utviklingen svært usikker. Ingen kan vel være overrasket over at folk i en situasjon med rask forverring i levekår, søker en form for trygghet som det gamle regimet representerte.

425 Vesten har et spesielt ansvar i forhold til samfunnsutviklingen i disse landene i øst. Entusiasmen var stor i Vesten da de gamle regimene falt, men dette er ikke blitt fulgt opp godt nok. Spesielt i Norden har vi et ansvar for å formidle våre ideer om blandingsøkonomi og velferdssamfunn - ikke som fasitløsninger, men
430 som mulige samfunnsmodeller for stabilitet og utvikling. Et slikt ansvar kan knyttes til det omtalte begrepet utvidet sikkerhetspolitikk. Hverken de revolusjonære endringene eller den videre utviklingen kan forstås bare ut fra et tradisjonelt sikkerhetspolitisk syn med vekt på militære faktorer. Fortsatt støtte til en demokratisk og fredelig utvikling i de tidligere østblokk-landene er
435 nødvendig.

Overgangen fra blodig krig til en mulig fred i det tidligere Jugoslavia må ses på samme måte. Uansett hvor mange NATO-soldater som settes inn, og uansett hvor lenge de blir, vil en varig fred først kunne skapes når det sivile samfunn
440 igjen kan fungere, når grunnleggende menneskerettigheter og demokratiske prinsipper ivaretas. Dette må vi støtte opp om, moralsk og ideologisk - og også praktisk og økonomisk.

Den militære delen av sikkerhetspolitikken må imidlertid også ivaretas. Vår egen
445 sikkerhet er uløselig knyttet til NATO-alliansen. For oss er det viktig å følge opp de forpliktelsene som NATO-medlemskapet innebærer. Dette skjer gjennom å opprettholde et troverdig norsk forsvar og gjennom forpliktende samarbeid i NATO. Den transatlantiske forbindelsen vil fortsatt være sentral for Norge.

450 I den aktuelle diskusjonen om utvidelse av NATO er det mange hensyn å ta. Det er viktig å holde fast på at målet er uansett å skape tillit, trygghet og stabilitet, for derigjennom å sikre freden. Dette er i alles felles interesse. Det vi trenger minst av alt i Europa nå er nye blokkdannelser.

455 En må slå fast at NATOs sikkerhetsgaranti - én for alle, alle for én - må ligge fast også etter eventuelle utvidelser. Dette innebærer at eventuelt nye NATO-medlemmer må ha evne og vilje til å bidra både økonomisk og ressursmessig til

alliansen.

460

Forholdet til Russland er en faktor som trekkes inn i enhver diskusjon om NATO-utvidelse østover. Da er det viktig å understreke tre ting: For det første kommer forholdet til Russland til å måtte være en sentral del av Norges, det øvrige NATO-området og Øst-Europas utenriks- og sikkerhetspolitikk, uansett utvidelse eller ikke. Dette er ikke en sak som dukker opp i det øyeblikk et utvidelsesvedtak er fattet. For Norge har det alltid vært sånn: Russland er en mektig nabo vi må forholde oss til - og søke å ha et godt naboforhold til - uansett.

470

For det andre - som det ofte sies: «Russland kan ikke ha noen vetorett overfor NATO.» Det er klart. Men samtidig må en i dette spørsmålet holde fast på det overordnede målet - sikkerhet og stabilitet. Da må en finne ordninger som ikke skaper utrygghet på grunn av økt uro i Moskva.

475

NATO har gjennom nyskapningene Det nordatlantiske samarbeidsråd og Partnerskap for fred vist en vei i den nye tid. I disse samarbeider NATO-land og tidligere Warszawapakt-land om felles oppgaver. Dette skaper fleksible strukturer der stadig flere land i Europa på ulike måter trekkes inn i samarbeid og konsultasjoner for å skape fred og sikkerhet. Dette er grunnlaget for mitt tredje poeng: I utvidelsesspørsmålet - som i andre sentrale spørsmål for den sikkerhetspolitiske utviklingen i Europa - må en søke fleksible løsninger sammen med Russland - ikke mot Russland. Bare dette kan skape en atmosfære som kan gi grunnlag for en stabil og fredelig utvikling preget av gjensidig tillit og samarbeid innenfor all-europeiske strukturer.

485

Solide og trygghetsskapende tiltak i forsvars- og alliansepolitikken er viktig. De må også følges opp av tiltak for å regulere krigføring og våpenbruk. Også her finnes det store utfordringer for Norge. Jeg vil spesielt nevne kampen mot produksjon og bruk av antipersonellminer. Bruk av miner mot sivilbefolkning er et av de største humanitære problemene i krigsområder i dag. I verden sett under ett er mer enn 100 millioner landminer utplassert. Hvert år drepes og lemlestes mer enn 200.000 mennesker av miner. Frukthar mark blir liggende brakk på grunn av minefaren. Spesielt rammes de fattigste områdene i verden. Her må vi igjen ta på oss ansvaret for å tale de svakestes sak.

495

Den eneste troverdige løsningen på dette problemet er å gå inn for et

totalforbud mot antipersonellminer. Jeg er glad for å kunne si at Stortinget vedtok et slikt forbud i fjor. Men utfordringen nå ligger i å oppnå større
500 tilslutning til FNs minekonvensjon - og spesielt i å la en slik oppslutning få reell betydning. FNs konferanse om bruk av miner tidligere i vår var dessverre sterkt preget av økte unntak og svekking av vilkårene i konvensjonen. Her må Norge gå foran og stille krav. Utvannede kompromisser rekker ikke.

505 Ved alle disse sikkerhetspolitiske utfordringene er det et viktig budskap som gjentas: Norge må være en aktiv deltager i det internasjonale samfunnet. I den europeiske sammenhengen er det som sagt viktig å stimulere samarbeid av all-europeisk art - slik som gjennom Europarådet, OSSE og Partnerskap for Fred. På det globale plan står FN i en særstilling. Bare slik kan en bred internasjonal
510 dialog sikres. Og bare gjennom en slik bredde og deltagelse kan fred og sikkerhet oppnås.

Jeg mener det er svært viktig å huske på at Norge i et internasjonalt perspektiv er et svært privilegert og ressurssterkt land. Vi er også en nasjon med stor grad av
515 handlefrihet - et lite, rikt land, uavhengig av blokkene og uten fortid som kolonimakt. Dette gir oss spesielle muligheter og spesielle ansvar. En sentral utfordring som jeg har presisert i ulike sammenhenger i artikkelen, er å tale de svakestes sak. Dette er uttrykk for et grunnleggende verdisyn og menneskesyn. Det å bidra til sikkerhet og trygghet for de svakeste gruppene faller sammen med
520 det å trygge fellesskapet. Et samfunn der bare den sterkestes rett gjelder, er et utrygt samfunn.

Vi må arbeide for å sikre vårt felles miljø og livsgrunnlag og en mer rettferdig fordeling av verdens goder. Vi må arbeide for at demokratiske prinsipper og
525 ivaretagelse av grunnleggende menneskerettigheter blir realisert som det de er ment som - nemlig som universelle regler. Demokrati for de få og menneskerettigheter for de utvalgte strider mot selve grunnideene i disse prinsippene. Vi må arbeide for at det internasjonale samfunn må løse problemer i fellesskap, gjennom mellomstatlig samarbeid bygd på respekt og ansvar.

Kilde

535 Anne Enger Lahnstein: Grønn dame, rød klut. Oslo 2001

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/den-internasjonale-situasjonen-utfordringer-for-norge>

540

545

550

555

560

565

570